

Iako je postupao prema svojim dubokim uvjerenjima, ne znači da je uvijek imao i pravo

NOVI PRILOZI ZA ŽIVOTOPIS FRA RADOŠLAVA DR. GLAVAŠA

Nije uvijek jasno što je u dokumentima fra Radoslavov iskaz, a što njegovih »islednika«

► Piše: fra Robert dr. Jolić

Budući da je od 1941. do 1945. obnašao visoku službu u Vladi NDH, fra Radoslav dr. Glavaš zacijelo je najkontroverzniji među svim ubijenim hercegovačkim franjevcima. U posjedu sam nekih novih dokumenata vezanih za njegovo djelovanje u navedenom razdoblju pa ih ovdje u skraćenom obliku predstavljam javnosti. Budući da je dio tih dokumenata već prije držao u rukama i dijelom objavio biskup dr. Ratko Perić, u točki I. osvrćem se na njegov članak, a potom u točkama II., III. i IV. predstavljam same novootkrivene dokumente koji se čuvaju (barem njihovi prijepisi) u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu.

I.

U 4. broju časopisa *Hercegovina franciscana* objavio sam opširan životopis fra Radoslava dr. Glavaša, hercegovačkog franjevca, pročelnika bogoštovlja u Ministarstvu pravosuđa i bogoštovlja Vlade NDH 1941. – 1945. (str. 191. – 242.). Na to se osvrnuo biskup dr. Ratko Perić u *Službenom vjesniku* hercegovačkih biskupija (br.

1/2009., str. 77. – 89.), potom opet u istome *Vjesniku* (br. 3, str. 280. – 282.) nakon što je uredništvo *Službenog vjesnika* odbilo objaviti moj osvrt na prvi biskupov prilog i prije nego što je tekst bio igdje objavljen, što je zacijelo više nego neuobičajena praksa. Moj je, pak, osvrt na biskupov prvi prilog objavljen u *Hercegovini franciscani*, br. 5 (str. 551. – 556.) krajem 2009. pod naslovom *Franjevački »vjekovni« mentalitet?* Zanimljivo je da se preuzvišeni biskup u svojem drugom intervencu uopće ne osvrće na glavni predmet njegova prvoga interventa i moga odgovora koji mu je bio dostupan u rukopisu, a to je pitanje *iskvarenoga »franjevačkog mentaliteta«* pa nije jasno je li još tako uvjeren u tu svoju tezu. U drugom intervencu preuzvišeni biskup ističe pitanje o bijegu fra Radoslava dr. Glavaša pred partizanima u svibnju 1945. te dokazuje da je on stvarno pobjegao iz Zagreba, da je bio među desetinama, možda i stotinama tisuća hrvatskih vojnika i civila koje su Englezi izručili partizanima koji su ga potom uhitili, sudili na smrt i, konačno, vjerojatno početkom srpnja 1945. strijeljali. Da bi dokazao svoje teze, biskup

navodi *Izjavu dr. Radoslava Glavaša* koju je dao pred partizanskim istražiteljima u Zagrebu 10. lipnja 1945., a koja se čuva (barem njezin prijepis) u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu u fondu HR-HDA-1561, Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove SRH, Serija tematskih cjelina u skupini vezanoj uz Katoličku crkvu (izvorna signatura SDS RSUP SRH: 001.1.6, kut. 8).

Slijedeći taj trag i sâm sam uspio dobiti navedenu Glavaševu *Izjavu*, ali i ne samo nju nego i druge dokumente koji se nalaze u mapi vezanoj za njega. Tako se nakon *Izjave* od 10. lipnja 1945. (str. 4. – 8.) u Glavaševoj mapi u HDA-u nalaze i sljedeći dokumenti: prijepis članka iz *Hrvatskog naroda* od 4. lipnja 1941., br. 110, str. 13., pod naslovom *Ustaška borba na Širokom Brijegu* (u prijepisu str. 17.); Glavašev članak iz *Spremnosti* od 10. listopada 1943., br. 85, str. 3., pod naslovom *Talijanska bilanca i Hrvati; Držanje talijanskih vojničkih svećenika u okupiranim našim krajevima* (u prijepisu str. 18. – 20.); *Zapisnik od 13. VI. 1945. godine; Predmet: Pismena izjava Dr. Radoslava Gla-*

vaša (str. 21. – 27.); *Promemoria: Hrvatska pravoslavna crkva*, službeni dopis Ministarstva pravosuđa i bogoštovlja NDH – Odjel za bogoštovlje, upućen Ministarstvu vanjskih poslova NDH, br. 39/1945. (bez nadnevka, ali je vjerojatno riječ o prvim danima 1945.), koji je vlastoručno potpisao, a zacijelo i napisao fra Radoslav dr. Glavaš (str. 29. – 32.).

Uvjeran da će i ovi novi dokumenti dodati barem kakvu novost vezanu za život fra Radoslava dr. Glavaša, stavljam ih ovdje na uvid široj javnosti.

Najprije se, dakako, valja osvrnuti na pitanje vjerodostojnosti navedenih dokumenata, osobito Glavaševe *Izjave* (str. 4. – 8.) i još više *Zapisnika od 13. VI. 1945. godine* (str. 21. – 27.). Biskup Perić nekako prejednostavno prelazi preko pitanja autentičnosti *Izjave*, »prepuštajući to pitanje stručnjacima« (Biskupovi osvrti: Biskup Čule i pročelnik odjela za bogoštovlje Glavaš, *Službeni vjesnik*, br. 3/2009., str. 280.), ne ulazeći u okolnosti u kojima je *Izjava* nastala. Nedvojbeno je da ju je Glavaš napisao u stanju teške tjelesne i psihičke torture, svjestan da je njegov život na kraju i da nepriznavanje onoga što mu se stavlja na teret može prouzročiti nove teške torture prije konačnoga smaknuća. I ne odnosi se ta konstatacija toliko na *Izjavu* koliko na *Zapisnik* sastavljen tri dana nakon nastanka *Izjave*. U tom zapisniku ima toliko nelogičnosti i nategnutosti da je nedvojbeno da

je Glavaš bio prisiljen potpisati ono što nikada nije rekao, ono što su njegovi »isljednici« željeli da on kaže i potpiše. To se, dakako, ne odnosi na čitavi *Zapisnik*, nego na one dijelove koje su isljednici naknadno umetnuli u Glavaševu izjavu i uklopili u cjelovit tekst. O tome ću kasnije nastojati donijeti nekoliko konkretnih dijelova teksta

Zapisnika koji bi trebali potvrditi tu moju tvrdnju. K tome, ni *Izjava* od 10. lipnja ni *Zapisnik* od 13. lipnja ne nose na sebi Glavašev potpis pa je jasno da je riječ o prijepisima i jednoga i drugoga dokumenta. Budući da zasada nemamo na raspolaganju ni jedan ni drugi dokument u izvorniku, nego samo u prijepisu, ne možemo tvrditi čak ni to da ih je Glavaš ikada uopće potpisao. A ako i jest, što je vjerojatno, onda je još upitnije jesu li to stvarno njegove autentične misli (osobito u *Zapisniku*) ili je bio prisiljen potpisati ono što su od njega tražili isljednici. Ja sam, pogotovo vezano za *Zapisnik*, u potpunosti uvjeren da je riječ o ovoj drugoj mogućnosti.

Mogao bih se mirne duše složiti s biskupovim mišljenjem da se njemu čini »da je onaj dio (*Izjave*) u kojem dr. Glavaš govori o svoime povlačenju, zajedno s hrvatskom Vladom, u Austriju, doista vjerodostojan« (*SV*, br. 3/2009., str. 281.). Po svemu sudeći, *Izjavu* je pisao sam Glavaš pa u njoj nema kasnijih interpolacija njegovih isljednika pa ne bi trebalo sumnjati u to da je i on sam došao

do Austrije iz koje je bio vraćen partizanima. On, naime, toliko uvjerljivo piše o tome povlačenju, s tolikim detaljima (Glavaševa mapa u HDA: str. 5. – 6.; u biskupovu tekstu str. 281. – 282.), da ne treba dvojiti da je i sam u tome sudjelovao. To, pak, nipošto ne niječe pričanje njegova rođaka, sada već davno pokojnoga isusovca p. Glavaša (objavljeno u *HF*, br. 5, str. 556.), da je susretao fra Radoslava u pritvoru u Zagrebu te mu savjetovao da bježi na što je ovaj tvrdoglavo odgovarao: »Ne ću bježati, nisam kriv!« To se, dakako, odnosi na razdoblje nakon povratka s austrijske granice do koje je, sve su prilike, dospio i sam fra Radoslav dr. Glavaš. Ostaje nejasno zašto je Ruža Bajurin bila uvjerena da Glavaš nije bježao pred partizanima nego da je čitavo vrijeme ostao kao i zašto se do sada redovito pojavljivalo takvo mišljenje. Možemo samo pretpostaviti da u tolikoj zbrci nije imala uvida u Glavaševo kretanje, a ni saznanja da on nije ostao u Zagrebu nego se i sam zaputio prema austrijskoj granici. U svakom slučaju, osobno sam sklon povjerovati u to da Glavaš nije dočekao partizane u Zagrebu nego im je zajedno s mnoštvom bio izručen na austrijskoj granici i onda vraćen u Zagreb na suđenje pred partizanskim sudom. To, pak, ništa ne govori ni o njegovoj krivnji ili nevinosti, a ni o njegovoj (ne)prikladnosti za uzdizanje na čast oltara kako to zaključuje i sam biskup Perić: »Eventualni bijeg fra Radoslava Glavaša pod okrilje saveznika nije nikakav dokaz ni da je kriv ni da nije kriv. Pa ni s moralne strane: bilo je nevinih koji su bježali, i krivaca koji su

Nedvojbeno je da fra Radoslav dr. Glavaš piše pod teretom teške psihičke i tjelesne torture. O tim događajima ne postoje izvorni sržni dokumenti, nego samo prijepisi.

2.

- ✓ 15/ Okriv. ŠERIĆ MIJO, sin Mile i Ane, rođj. 1905, oženjen, zemljoradnik, bez djece, navodno neosudjivan,
- ✓ 16/ Okriv. PAVLIČIĆ BRAGUTIN, sin Milana, rođj. 24.V.1921 u Josip Polu rkt. vjere, Hrvat, neoženjen, krojač i sofer, navodno neosudjivan,
- ✓ 17/ Okriv. KRMAČAR STJEPAN, sin pok. Antuna i Lucije rođj. Fovaleji, rođ. 23.VII.1883 u Vinogorju; katol. svećenik, umir. profesor i kateheta, navodno neosudjivan,
- ✓ 18/ Okriv. BORISOV ALEKSEJ, sin pok. Abrama, rođj. 15.III.1894 u Šlisert gu u Rusiji, bivši operni pjevač i djakon srpsko-pravosl. crkve, navodno neosudjivan,
- ✓ 19/ Okriv. OVAČIĆ NIKOLA, sin pok. Nikole i Milice, rođj. 6.I.1923 u Zeprešiću, zidarski pomoćnik, rkt. vjere, Hrvat, neoženjen, posjeduje imovine, navodno neosudjivan,
- ✓ 20/ Okriv. NADIĆ TOMO, sin pok. Mirka i Mire, rođj. 3.XI.1900 u Zvečanju Hrvat, rkt. neoženjen, radnik navodno neosudjivan,
- ✓ 21/ Okriv. GLAVAŠ RADOŠLAV, sin pok. Petra i Mire rođj. Merinović, rođj. 29.I.1909 u Brinovelima, franjevac i nastavnik na franjev. gimnaziji u Sirokom Brijegu, Hrvat, rkt., bez imovine, navodno neosudjivan,
- ✓ 22/ Okriv. OVIJANOVIĆ JOZO, sin Števana i Emiljane rođj. Borotić, rođj. 17.VIII.1888 u Gor. Miholjku, Srbin, pravoc. vjere, svećenik, posjeduje imovinu, navodno neosudjivan,
- ✓ 23/ Okriv. BAZIČKI ŽELJKO, sin Stjepana i Terezije Kroh, rođj. 29.VII.1920 u Djulovcu, Hrvat, rkt. oženjen, klobučar, navodno neosudjivan,
- ✓ 24/ Okriv. PAVLIČIĆ LUJA, rođj. 5.V.1907 u Smiljanskom Erdu kraj Gospića poštara, Hrvat, rkt. oženjen, otac troje djece, navodno neosudjivan,
- ✓ 25/ Okriv. GRBAČ ZORA, kći Josipa i pok. Ivanke rođj. Krizmanić, rođj. 4.V.1926 u Zagrebu, Hrvatica, rkt. navodno neosudjivana,
- ✓ 26/ Okriv. KOSTIĆ DRAGAN, sin Boška i Agatije rođj. Prica, pravosl. vjere rođj. 9.IX.1906 u Visokom, sudac, oženjen, bez djece, navodno neosudjivan,
- ✓ 27/ Okriv. SPLAJT PALEKA, sestra sestra Gaudencija, kćer pok. Jure i pok. Brankule rođj. Boljišić, rođj. 14.II.1911 u Desiniću, svršila školu sa pomoćnice, navodno neosudjivana,
- ✓ 28/ Okriv. PAVUŠEVIĆ IVAN, sin Stjepana i Slavice, rođj. 25.V.1923 u Sisku, oženjen, postolar i agent, navodno neosudjivan,
- ✓ 29/ Okriv. SAVIČIĆ MARTIN, sin Josipa i Ane, rođj. Šoba, rođj. 18.X.1890 u Starom Gradu, op. Videm Krško, Hrvat, rkt. oženjen, otac troje djece policijski kažnjava, posjeduje imovine,
- ✓ 30/ Okriv. ZBOJČIĆ ANICA, kći pok. Ivane i Marije rođj. Rajh, rkt. rođj. 14.VII.1894 u Našicama, učiteljica dječ. zabavišta, udovica bez djece navodno neosudjivana,
- ✓ 31/ Okriv. BORIĆ PETAR, sin Stjepana i Terezije r. Bobinac, rođj. 25.XI.1908 u Martinšćini kraj Zlatara, Hrvat, rkt. oženjen, bez djece, navodno nekažnjava, posjeduje imovine,
- ✓ 32/ Okriv. SUPANČIĆ BRANKO, sin Franje i Ane. rođj. Norman, rođj. 2.VI.1904 u Zagrebu, trg. pomoćnik, rkt., oženjen, otac tri djece, Hrvat, navodno nekažnjava,
- ✓ 33/ Okriv. ŠTAMBIĆ BLANDA, kći Ivana i Marije r. Kušević, rođj. 27.VI.1889 u Vučiniću, rkt. sestra pomoćnika, navodno neosudjivana,
- ✓ 34/ Okriv. BUKOVAC BEATA, kći pok. Matije i Franciske, rođj. Kosec, rođj. 1895 u Vel. Bukovcu, Hrvatica, rkt. čas. sestra, navodno nekažnjava,
- ✓ 35/ Okriv. ŠMREKAR MIRKO, sin Janka i Marije r. Kuhar, rođj. 30.X.1919 u selu Kletava, opć. Frapina, brijački pomoćnik, ustaša, oženjen, otac jedan djeteta, bez imovine, navodno nekažnjava,
- ✓ 36/ Okriv. MATOV STJEPAN, sin Stjepana i Jane rođj. Zbukvić, rođj. 23.II.1901 u Podguzedu, radnik, rkt. oženjen, otac jedan djeteta, Hrvat, navodno neosudjivan,
- ✓ 37/ Okriv. ČOMEK ALBERT, sin Mirke i Marije r. Šotarko, rođj. 8.IV.1911 u selu Bepoglavec, kraj Klanjca, Hrvat, rkt. oženjen, bez djece,
- ✓ 38/ Okriv. GRUŠIĆ JULISU, sin Ignaca i Alojzije r. Rajđer, rođj. 1906 u Pregradi, Hrvat, rkt. oženjen, bez djece, bez imovine navodno nekažnjava,

Izvornik osude fra Radoslava dr. Glavaša

ostali. Pogotovo kad je u pitanju krivnja u očima bezbožnih i besavjesnih komunističkih partizana!« (SV, br. 1/2009., str. 89.; isto u SV, br. 3/2009., str. 280.)

Drugo je pitanje Glavašev odnos prema biskupu Čuli pa i prema apostolskom vizitatoru pri Hrvatskom episkopatu R. Marconeu. U navedenoj *Izjavi* Glavaš piše da je, nakon što je Vlada NDH odbila »primiti na znanje« imenovanje novih biskupa Petra Čule u Mostaru i Janka Šimraka u Križevcima, upravo on bio pozvan

u nadbiskupski dvor u Zagrebu gdje su mu nadbiskup Stepinac i vizitator Marcone priopćili da je »izopćen iz Katoličke crkve«, smatrajući njega odgovornim za takav postupak Vlade. Na to Glavaš piše: »To dakako nije stajalo, jer nisam bio kompetentan.« Takvo bi Glavaševo tumačenje valjalo konačno uzeti kao ispravno jer je on očito osjećao da nema udjela u toj odluci Vlade NDH pa da za to ne može ni snositi posljedice. U nastavku Glavaš dodaje da mu je kasnije Marcone poručio

vao da dođe k njemu, ali je Glavaš »ostao uporno kod svoga stanovišta da nema(m) kod njega što tražiti ni moliti« (Glavaševa mapa u HDA, str. 6.; biskupov tekst, SV, br. 3/2009., str. 281.). Iz te rečenice biskup Perić izvodi dalekosežne zaključke. Tako kaže da bi danas, da je Glavaš nakon raspisa ministarstva protiv nepriznavanja imenovanja dvojice novih biskupa dao neopozivu ostavku na svoj visoki položaj, to »bila jedna od važnih točaka u današnjem istraživanju njegova lika i djela u postupku "Fra Leo Petrović i 65 subraće".« Zaključuje: »Zašto je fra Radoslav Glavaš uporno odbijao susresti se s benediktinskim opatom, predstavnikom Svete Stolice pri Hrvatskom episkopatu, i kod kojega – kako piše – nije imao što "tražiti ni moliti", pa i nakon Marconeovih poruka preko Stepinčeva tajnika, ostat će Glavaševa tajna. Tajna koja će se morati nekako otkriti i rastumačiti prije nego se formalno "zatraži i zamoli" od te iste Svete Stolice da ga uzme u postupak za beatifikaciju!« (SV, br. 3/2009., str. 282.) Meni ove riječi zvuče odveć kruto jer ne mislim da bi negativan odnos jedne osobe prema drugoj, pa makar ta druga bila i apostolski vizitator, trebao i smio biti ključan u nečijem postupku beatifikacije. Naime, sama činjenica da je netko apostolski vizitator još uvijek ne govori da je on svet i da mu u svemu treba povlađivati i s njime se slagati tim više što ovdje nema nikakve naznake da bi Glavaš odbijao ili prezirao što god u nauku Katoličke crkve pa čak niti u disciplini Crkve. Jednostavno se nije osobno slagao s Marconeom držeći da je nepravedno izvrnut

izopćenju pa stoga nije imao ni želje s njim se vidati. Držim da je prejak biskupova formulacija da bi Glavaševo izbjegavanje Marconea moglo biti velikom zaprjekom u postupku njegove beatifikacije. Jer, po svemu sudeći, razlozi za to »izbjegavanje« bili su političke, a ne crkvene naravi. O tome će biti riječi u tekstu koji slijedi.

Možda, naime, o tome možemo više saznati iz *Zapisnika* od 13. lipnja. Kako sam već spomenuo, očito je da u tom zapisniku ima naknadnih interpolacija pa vjerojatno nikada ne će biti jasno što je tu Glavaševo, a što su mu podmetnuli i prisilili ga da potpiše. U svakom slučaju, nedvojbeno je da je Glavaševa odbojnost prema Marconeu bila motivirana političkim razlozima, točnije Glavaševim uvjerenjem da je i sam Marcone, inače rodnom Talijan, makar u službi Svete Stolice, u najvećoj mjeri podržavao talijansku državnu politiku koja je, sve dok Italija 1943. nije kapitulirala, izravno radila protiv hrvatskih državnih interesa. Tako Glavaš odgovara u *Zapisniku*: »Uvijek sam zazirao od rimskih političara, vatikanskih i kvirinalskih, pa i u slučaju Dr. Marconea. K njemu iz principa nisam htio ići niti se kod njega pojaviti.« Nakon što ga je Marcone izopćio zbog gore spomenutih biskupskih imenovanja (»što nisam primio na znanje, poričući mu kompetenciju, budući sam ja redovnik«), više se s njime nije nikada susreo. »Zvao me, ali

Fra Radoslav izbjegava Papinog izaslanika Marconea zbog političkih, a ne zbog crkvenih razloga. Misli da je previše Talijan, umjesto da bude nepristran.

nisam htio iz više razloga, a najdublji je razlog moja instinktivna odbojnost prema rimskoj politici na Balkanu, koja je imala kobnih posljedica za narod.« O tome je Glavaš već pisao u svojoj doktor-

skoj disertaciji u kojoj je obradio svećenika Jakšu Čedomila, poznata borca protiv talijanaša u Dalmaciji. Marconeov tajnik Giuseppe Massucci i sam Marcone bili su

»kopča između talijanske soldateske i Vatikana na ovome dijelu Balkana i taj konkubinat imao je teške i neželjene posljedice za čitav naš narod.« (Glavaševa mapa u HDA: str. 23.) Iako sam uvjeren da ova posljednja rečenica nije izvorno Glavaševa nego njegovih isljednika, ipak je nedvojbeno da on s Marconecom nije želio bliske kontakte zbog političkih, a nikako ne zbog vjerskih stvari ili crkvenih normi. Možda je to »tajna« o kojoj govori biskup Perić? Dakako, upitna je Glavaševa tvrdnja da on kao redovnik nije spadao pod »kompetenciju« apostolskog vizitatora jer je Marcone ipak bio predstavnik Svete Stolice. K tome, Glavaš pretpostavlja osobne animozitete svojoj političkoj funkciji i pokazuje da nije bio rođen za političara.

II.

U nastavku bih želio reći nešto više o samim dokumentima koje sam gore nabrojio, a osobito o *Zapisniku od 13. VI. 1945 godine*.

Taj je dokument, koji ima podnaslov *Pismena izjava Dr. Radoslava Glavaša*, od iznimne važnosti jer se upravo njime javni tužitelj Jakov Blažević poslužio kao krunskim dokazom na suđenju zagrebačkom nadbiskupu Alojziju Stepincu 1946., o čemu je pisao i u svojoj knjizi *Tražio sam crvenu nit* (Zagreb, 1976., str. 127.; usp. HF, br. 4/2008., str. 230.–231.).

U *Zapisniku* Glavaš odgovara na osam pitanja: 1) tko je dolazio k njemu u Ministarstvo i s kakvim razlozima; 2) kakvi su bili njegovi odnosi s fra Dionizijem Juričevim i fra Justinom Medićem koji su radili u vjerskom odjelu Ponove koja je bila nadležna za »prekrštavanje« i imovinu Srpske pravoslavne crkve; 3) kakve su bile njegove veze s Ivom Bogdanom; 4) što je razgovarao s dr. Milom Budakom vezano za »prekrštavanje Srba«; 5) iscrpan pregled rada dr. Marconea, »papinog legata u NDH«; 6) kako je došlo do zasjedanja biskupske konferencije u Zagrebu u ožujku 1945.; 7) što zna o nastojanju dr. Šimraka, križevačkoga grkokatoličkog biskupa, oko prevođenja Srba u Grkokatoličku crkvu; 8) kakvi su bili odnosi višega katoličkog klera prema vlastima NDH i poglavniku.

Glavašev odgovor na prvo pitanje može se svesti na to da je k njemu u ministarstvo dolazilo mnoštvo ljudi s raznim problemima, osobito vezano za »službene potrebe svoje vjere ili osobe«, kao i oni s kojima ga je vezala ljubav prema književnosti. Zanimljiviji je odgovor na drugo pitanje. U Ponovi je bio vjerski odjel čije djelatnike, također franjevence, Glavaš ne ocjenjuje visokom ocjenom:

Dionizije Juričev, pripadnik dalmatinske Franjevačke provincije sv. Jeronima, te Justin Medić, pripadnik Hercegovačke franjevačke provincije koji je u kolovozu 1941. samovoljno otišao u Zagreb zbog čega je bio isključen iz Provincije te 20. listopada 1942. sekulariziran i postao član akovačke biskupije. Oni su u Ponovi bili zaduženi za vjerske prijelaze, osobito s pravoslavlja na katoličanstvo. Ponekad su posjećivali Glavaša, ali on nikada nije stupio nogom u njihov ured. Za Juričeva kaže da je »čovjek vjetrogonjast, neozbiljan i do srži odan Paveliću, dok je Medić obični mediokritet, komu sam u srednjoj školi morao pisati zadaće«. S njima nije imao što puno raspravljati jer nisu bili dorasli, »to su bili ljudi zanosa i odanosti, jer su bili ustaše-emigranti, ali do kraja nesposobni ljudi, pa je jamačno i njihova nesposobnost doprinijela ukidanju vjerskog odsjeka početkom 1943 g.« Juričev je smrtno stradao 16. rujna 1943. kod mjesta Butiga, između Sinja i Splita, u 28. godini života u partizanskom napadu na postrojbe hrvatske vojske koja je, nakon kapitulaciji Italije, putovala da bi preuzela vlast u Splitu (J. Sopta, *Znali su zašto umiru; Stradanja franjevaca Provincije sv. Jeronima u Drugom svjetskom ratu*, Zadar, 1999., str. 11. – 14.; A. Baković, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*, Zagreb, 2007., str. 296.). Medić je preživio rat i poraće, a prema nekim vijestima nakon rata je živio u

Nizozemskoj gdje je i umro kao svećenik.

Što se tiče imovine Srpske pravoslavne crkve ni oni u vjerskom odsjeku nisu imali veze s time, nego je u Ponovi postojao i odsjek za imovinu iseljenih osoba ili osoba koje su napustile teritorij NDH. Glavaš se, pak, u tadašnjem ministarstvu zauzima da i pravoslavna crkva mora imati imovinu kako bi mogla funkcionirati pa je u nekim slučajevima i isposlova da se Crkvi vrate oduzeta imanja. O svome odnosu s Ivom Bogdanom, šefom promidžbe NDH, kaže da su se poznavali površno, a s njim se pred kraj rata susreo dvaput i to oba puta službeno, vezano za sazivanje biskupske konferencije o čemu će biti više govora u 6. točki. S Milom Budakom bio je blizak, što je poznato iz brojnih drugih izvora, ali naglašava da se s njime nije slagao u jednome: Glavaš je u razgovoru s Budakom o Srbima rekao da »pravoslavnu crkvu treba u Hrvatskoj priznati i dopustiti joj djelovanje«, dok je Budak smatrao »da Srbe treba ukloniti iz NDH«, tako da on nije bio ni za »prekrštavanje« Srba, nego za njihovo »istrebljenje«.

»Islednici« žele da fra Radoslav odgovori na osam preciznih pitanja. U odgovore kasnije ubacuju i svoje misli pripisujući ih njemu.

U 5. točki Glavaš govori o Marconeu o čemu je već bilo govora. Ovdje je nemoguće oteti se dojmu da je drugi dio Glavaševa odgovora u stvarnosti naknadni dodatak koji su ubacili njegovi isljednici i prisilili ga da i to potpiše (ako je uistinu ikada išta potpisao!). Od one gore već nave-

dene rečenice o sprezi »talijanske soldateske i Vatikana« pa sve do kraja te točke tekst je pisan po naredžbi i malo je vjerojatno da bi to moglo biti Glavaševo mišljenje. Tako se u tekstu govori da je Marcone istodobno bio »papin delegat u NDH« i »šef talijanskih svećenika na Balkanu, a poznato je, da vojni svećenici talijanski nisu bili ništa drugo nego uhode Vatikana na Balkanu. (...) Jedinstvena je činjenica u povijesti diplomacije, da jedan papin delegat bude u isto vrijeme šef vojnih svećenika u ovoj zemlji, koja je okupirana od talijanske vojske.« Nastavlja da »nam je pretila« opasnost »od ujedinjenih snaga rimskoga političkog katolicizma i službene talijanske imperijalne politike«. Cilj je bio proširiti na čitavi Balkan ono što se već zbilo u Istri, a to je »uska suradnja rimske crkve i talijanske države oko potiskivanja slovenskog elementa na Balkanu«. Nakon kapitulacije Italije Marcone mijenja ploču te počinje podržavati NDH, a u zadnje je vrijeme neobično toplo govorio o Paveliću te bio njegov čest gost dok su se stalno pronosili glasovi da će »Vatikan sigurno uspjati spasiti NDH kod saveznika u slučaju propasti Njemačke«. Marcone je slao »povoljne izvještaje o NDH u Vatikan«. Moglo se zaključiti da mu je »bilo mnogo stalo do očuvanja NDH« što znači da je i vatikanska politika pod svaku cijenu željela očuvati NDH. Na kraju, Glavaš je čuo da je Vatikan dao Marconeu instrukcije da »postupak oko prelaza – makar taj prijelaz bio iz straha i pod prisilom – treba pojednostaviti, da prijelaz bude što brži«. Uistinu je teško ne uvidjeti da je

većina ovih teza zapravo komunistička promidžba protiv Vatikana i Crkve, kao i Marcone koji se još uvijek nalazio u Zagrebu. Ako se ima na umu da su partizani smatrali Nezavisnu Državu Hrvatsku zločinačkom tvorevinom, onda je, dakako, zločin (Vatikana) i podržavati takvu tvorevinu, a velika je odgovornost i samoga apostolskog vizitatora. Na prvi se pogled vide neke nelogičnosti, primjerice da je Marcone bio »šef talijanskih vojničkih svećenika na Balkanu«, što je potpuno nemoguće niti to može biti Glavaševa izjava, kao i to što ga se stalno naziva »papi-nim delegatom u NDH« što on nikada nije bio, već samo apostolski vizitator pri Hrvatskom episkopatu, a pogotovu da bi Vatikan odobrio »pojednostavljenje« ili ubrzanje vjerskih prijelaza kad je sam Glavaš opširno govorio o izričitom otporu Crkve takvoj praksi (usp. Glavaševu Izjavu, str. 6. – 7.). Upravo u ovom drugom dijelu odgovora na 5. točku toliko se puta ponavlja da je Glavaš »čuo« ovo ili ono, da se o nečemu »pričalo«, da on »pretpostavlja«, da nikad nije bio u posjedu dokumenata o kojima govori i tome slično. Upadljivi su i srbizmi koje Glavaš kao izvrstan znalac hrvatskoga jezika nikada ne bi izgovorio ili zapisao, primjerice opasnost koja je »preti«, ono što se »dešavalo« u Istri, »potiskivanje slovenskog (umjesto slavenskog, m. o.) elementa«, »slovenačke« snage (umjesto slovenske, m. o.), kao i neki drugi stilski postupci.

Osobito je važna 6. točka *Zapisnika* u kojoj Glavaš pojašnjava kako je došlo do održavanja biskupske konferencije u Zagrebu 24. ožujka 1945. Pišući Glavašev

životopis, kada još nisam imao u ruci taj *zapisnik*, izrazio sam dvojbu nije li njegova izjava, ili »barem dijelovi te izjave sa saslušanja pred komunističkim istražiteljima neposredno po okončanju rata, bila iznuđena prisilom.« (*HF*, br. 4/2008., str. 231. – 232.) Sada sam, pak, u to potpuno uvjeren: nešto od toga je istina, naime, da je Vladi NDH bilo stalo da episkopat i drugi »vjerski pre[d]stavnici dadu izjave u korist NDH«, ali je posve nemoguće da bi Glavaš izjavio da je »stvarno poslanica preuzela političke sugestije Ive Bogdana i naravno garnirala to drugim mislima sakralnog karaktera, da poslanica ne ispadne kao politički pamflet«. O poslanici kao o pamfletu mogao je govoriti samo partizanski isljednik, a nikako ne i Glavaš, koji je bio višegodišnji visoki službenik u Vladi NDH. Sve ono što je zabilježeno u 6. točki tako slično partizanskim krivotvorinama i njihovoj propagandi da je nemoguće oteti se dojamu da su oni fakti koje je Glavaš znao i zabilježio o biskupskoj konferenciji bili tako preformulirani da bi se u pogodnom trenutku mogli koristiti protiv »velikih igrača« kao što se to onda u stvarnosti dogodilo na suđenju nadbiskupu Stepincu. I sami je ministar pravosuđa Canki pred partizanskom ispitnom komisijom izjavio da je »konferencija sazvana na želju, na inicijativu nadbiskupa« (*HF*, br. 4/2008., str. 232.), a ne poglavnika, i to radi dušobrižničkih i općenacionalnih razloga,

Glavaševe riječi o održavanju biskupske konferencije u Zagrebu 24. ožujka 1945. tako su preformulirane da se mogu uporabiti protiv »velikih igrača«. Najbolje se to vidjelo na suđenju nadbiskupu Stepincu.

a nipošto ne radi bezuvjetnog očuvanja NDH, što je javni tužitelj Jakov Blažević ustrajno i bezuspješno želio podmetnuti Stepincu.

Na pitanje o biskupu Janku Šimraku Glavaš je izjavio da je Šimrak nastojao da što više pravoslavnih, koji su se odlučili na prijelaz u drugu Crkvu, prijeđe upravo u grkokatoličku crkvenu zajednicu jer je njima to, zbog obreda, bilo najlakše prihvatiti. Koliko je sve stvarno Glavaševa, a koliko isljednikova formulacija, teško je reći. U posljednjem, pak, odgovoru opet je nedvojbeno da je dio rečenica zapisao isljednik pa potkućio Glavašu na potpis. Evo primjera tipične partizanske propagande: »Općenito se može reći, da su odnosi između višeg katoličkog svećenstva i vlade bili nadasve srdačni, jer se počelo računati u vladi s podporom katoličke crkve kad bude trebalo čuvati NDH od propasti. Jedino su zagrebački Kaptol i njegovi kanonici bili trajno rezervirani, jer su se bojali da će im država oduzeti imanje. Stoga oni nikada nisu bili skloni NDH, ali ne iz kakvih objektivnih i narodnih razloga, nego iz straha za svoja dobra.« Baš bi bilo zanimljivo znati kako su to ustaše isplanirale da im biskupi spase državu od propasti?! A ovo o »narodnim razlozima« tako neumoljivo podsjeća na partizane kojima je sve bilo »narodno« pa čak i oni sami »narodno-oslobodilačka« vojska. O Stepincu Glavaš, ili njegov isljednik, bilježi

da zna »toliko, da je često bio kod poglavnika« iako je svakomu jasno da su odnosi između Stepinca i Pavelića bili sve prije nego dobri. Dapače, na rubu incidenta. Nemoguće zvuči i rečenica: »Svi su biskupi ipak uživali povjerenje, pa im je svima podjeljeno najviše odlikovanje.« Neki svakako jesu, ali sigurno nisu svi.

III.

Kratko ću se osvrnuti i na druge spise vezane za Glavaša, a čuvaju se u spomenutoj mapi. U Izjavi danoj 10. lipnja 1945. Glavaš, osim o onim temama koje je već u izvadcima donio biskup Perić, progovara i o još nekim zanimljivim temama. Najprije govori da je u Zagreb stigao već 16. travnja 1941. sa željom da položi doktorski ispit. Kako mu se jedan profesor u međuvremenu razbolio, a drugi bio odveden u logor, to se polaganje moralo odgoditi za godinu dana. U međuvremenu je od Budaka tražio namještenje da bi mogao živjeti i ujedno pomagati svojim koji su u Hercegovini ostali bez hranitelja. U svibnju 1941. imenovan je predstojnikom bogoštovnog odjela, ali nije imao sreće s plaćom koju je počeo dobivati tek u prosincu. On je čitavo vrijeme zapravo bio vršitelj dužnosti pročelnika na čelu četiriju odsjeka – katoličkog, pravoslavnog, islamskog i protestantskog – iako je stalno molio da ga se stavi samo za šefa katoličkog odsjeka. Dvaput je Vlada imenovala stvarne pročelnike, ali je prvi već za nekoliko dana otišao na drugu dužnost, a drugi nikada nije ni nastupio. Za vrijeme Gla-

vaševa službovanja bilo je i većih nesuglasica, osobito kad je u pitanju bio ustav islamske zajednice kao i ustroj Hrvatske pravoslavne crkve. Uz taj posao Glavaš se trajno bavio i književnim radom, a najveći je broj znanstvenih članaka objavio u *Hrvatskoj reviji*. Izrijekom navodi da nikada nije »bio upisan ni u jednu organizaciju ustaškog pokreta« pa tako nije bio ni »organizirani ustaša«.

U 2. točki Glavaš piše o »pokršćavanju Srba u Hrvatskoj«, točnije, o prijelazima u druge vjerske zajednice. To se zbivalo 1941. i 1942., u početku ponekad i masovno, a kasnije samo u pojedinačnim slučajevima. Za prijelaze je bilo zaduženo Državno ravnateljstvo za ponovu koje je imalo svoj vjerski odsjek koji se redovito nazivao samo Ponova. »Ova ustanova je organizirala prelaze, a prethodno je pronalazila propovjednike i župnike, koji su narod u vjeri poučavali i nakon toga primali u katoličku crkvu.« U sve se međutim umiješala i Crkva pa su biskupi izdali »okružnicu župnicima, gdje je rečeno, da jedino crkva može propisivati način vjerskog prelaza i primati vjernike, a ne nikakva držšavnaĆ ustanova. Država je naime forsirala prelaze u masama, a crkva je stala na stanovnište, da se prelazi ne mogu vršiti bez prethodne vjerske obuke. Istini za volju treba reći, da je episkopat bio protiv nasilnih prelaza, ali je opet medju raznim vjerama nastalo takmičenje u pogledu primanja pravoslavaca.« To se

osobito odnosilo na muslimane u Krajini koji su tražili da pravoslavni prijeđu na islam. Najviše je pak pravoslavaca zbog državnog pritiska prelazilo u grkokatolike, a dobar dio i u rimokatolike. Glavaš navodi da i među samim ustašama nije bilo jedinstvena stava što učiniti s pravoslavnim Srbima. Najradikalniji, na čelu s Eugenom Kvaternikom, uopće nisu priznavali nikakve prijelaze, nego su najviše progonili upravo one koji su prešli na drugu vjeru. Tamo gdje njih nije bilo, ili nisu imali prevlast, postojala je umjerenija struja koja je nastojala zaštititi pravoslavno stanovništvo. »Stoga su nerijetko i neki državni službenici, da spase Srbe od pokolja savjetovali odnosno potpomagali njihove prelaze.(...) Oni su savjetovali prijelaz samo zato što su bili nemoćni pred nekim ustaškim rasovima koji su nemilosrdno trebali pravoslavce.« Govori on i o rušenju pravoslavnih crkava za što je postojao poseban ured na čelu kojega je stajao dr. Dragan Dujmović.

Konačno, u 3. točki Glavaš razjašnjava kako je riješeno vjersko pitanje u cjelini u NDH. Kaže da je bilo puno improvizacija vezano za sve priznate vjerske zajednice, a da su se konačna rješenja redovito odgađala za vrijeme nakon svršetka rata. Pravoslavci u početku nisu imali prava, čak su bili i progonjeni. Kad se vidjelo da to ne vodi ničemu, 1942. osnovana je Hrvatska pravoslavna crkva »koja je onda stajala na ravnoj nozi s ostalim

Glavaša su ispitivali u više navrata. Tako je odgovorio i na još neka druga pitanja.

religijama ukoliko je narod pristupio toj crkvi«. Hrvatska pravoslavna crkva u početku nije bila dobro gledana, ali je kasnije stanje postajalo sve bolje dok su i muslimani i protestanti (uglavnom njemačka manjina) imali iznimno dobar položaj u državi.

Čini se da bi u ovome iskazu moglo biti puno više izvornih Glavaševih misli nego u *Zapisniku* koji je učinjen tri dana kasnije.

IV.

U istoj mapi nalazi se i prijepis teksta *Ustaška borba na Širokom Brijegu* koji je objavljen 4. lipnja 1941. u *Hrvatskom narodu*. Budući da sam se već osvrnuo na taj tekst (*HF*, br. 4/2008., str. 221. – 223.), ovdje ne ću posebno o njemu govoriti.

Osobito je zanimljiv Glavašev tekst *Talijanska bilanca i Hrvati*, objavljen 10. listopada 1943. u *Spremnosti*. Prijepis teksta načinila je Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača i to tek 19. prosinca 1945. pa je teško zaključiti u koju svrhu jer je Glavaš već pola godine bio pod zemljom. Svakako, tekst je mogao poslužiti i u partizanske svrhe jer su se i oni borili protiv »imperijalizma« i stranih velesila. U tekstu se Glavaš veoma kritički osvrće na stoljetna nastojanja s talijanske obale da se osvoji i trajno prisvoji i hrvatska obala. Tako se dogodilo i 1941. iako su Talijani bili formalni saveznici

U svojim tekstovima podjednako kritizira i partizane i Talijane. Na duši mu je hrvatska sloboda i cjelovitost hrvatskoga ozemlja.

Hrvatima. »Život hrvatske države bio je zagorčen od Talijana u prvim časovima postojanja namećanjem ugovora o granicama, koje su hrvatskom narodu oduzele

pravo i mogućnost na normalan državni život. Talijani su govorili punim ustima o dobrim željama prema hrvatskoj državi, dok su joj s druge strane oduzimali temeljne preduvjete za život i razvitak. (...) Talijani nisu imali častne namjere ni prema hrvatskom narodu ni prema načelima, na temeljima kojih je hrvatski narod postigao obnovu svoje države. Talijani su prisvojili hrvatske krajeve s namjerom, da narod unište i u preostalom državnom dielu. (...) Dok su govorili, da se bore na strani Hrvata, na drugoj strani talijanska vojska u okupiranoj jadranskoj zoni uništavala je hrvatski živalj pomoću srbskih četnika i partizana na način, koji se može nazvati više nego sramotnim.« Nadalje, Glavaš navodi i da je držanje talijanskih vojnih svećenika bilo sramotno jer su »ti svećenici mirno gledali ubijanje Hrvata«, kao i rušenje i obeščaćivanje crkava. Potom se vraća u povijest navodeći da je Italija jedna od zadnjih ujedinjenih europskih država, a da je u njezinoj političkoj misli trajno nazočan makijavelizam, spletkarenje, neiskrenost, sitničavost. Hvali njihovu kulturu, ali ne i politiku: »Talijanska državna politika bacila je loše svjetlo na čitav talijanski narod, njegovu duhovnu baštinu i onemogućila imperij.« Jedino je zaboravio navesti i njihov sveprisutni kukavičluk!

Konačno valja ukratko predstaviti i Glavaševu *Promemoriju* o Hrvatskoj pravoslavnoj crkvi u kojoj on naglašava da su sve pravoslavne crkve nacionalne pa da je sasvim logičan potez bio osnutak i Hrvatske pravoslavne crkve kao što je to inače uobičajeno u Europi. Potom sažeto iznosi prikaz rješenja pravoslavnog pitanja na našim prostorima: od osnutka Karlovačke mitropolije krajem 17. stoljeća preko drugih austrijskih uredskih akata vezanih za pravoslavne na području Austrije kao i uređenja pravoslavnog pitanja nakon okupacije Bosne i Hercegovine do rješenja na području Mletačke Republike u Dalmaciji. Konačno, govori i o aktualnoj situaciji na području Nezavisne Države Hrvatske. Budući da sam i o tome već pisao (*HF*, br. 4/2008., str. 225. – 226.), nema potrebe opet praviti šira pojašnjenja.

U nadi da će i ovi spisi pomoći u rasvjetljavanju veoma zapetljane i krajnje neuobičajene uloge fra Radoslava dr. Glavaša za vrijeme Drugoga svjetskog rata, predajem ih javnosti. Treba se nadati da će se ta građa i ubuduće povećavati i pružati nam spoznaje o njemu i teškim vremenima u kojima je živio i djelovao. Sve valja staviti na stol pa odmjeriti. Najgore je skrivati istinu bez obzira kakva ona bila. Uvjeren sam da je Glavaš sve što je radio, radio jedino iz najdubljeg uvjerenja da radi kvalitetno i na korist svoje Crkve i svoga naroda, što nipošto ne znači da su i rezultati uvijek bili tako pozitivni. ✍

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vatikanskog sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podržavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudesa« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

Stopama pobijenih

Glasilo Vicepostulature postupka mučeništva
»Fra Leo Petrović i 65 subrača«, III.,
2 (5), Humac, 2010.

Glavni i odgovorni urednik:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

Lektura i korektura:
Zdenka Leženić

Adresa:

Vicepostulatura, Trg sv. Ante 1,
88320 Ljubuški – Humac, BiH;
Vicepostulatura, p. p. 1,
20352 Vid, RH

Veza:

tel.: (039) 832-582
faks: (039) 832-585
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

Grafički prijelom i tisak:
FRAM-ZIRAL, Mostar

Glasilo izlazi polugodišnje:
siječanj i srpanj

Godišnja pretplata:

BiH 6 KM, RH 24 KN, EU 6 EUR,
SAD i Kanada 10 USD

Slanje pretplate i dobrovoljnih
priloga (s naznakom za što):

a) poštanskom uputnicom

b) UniCredit Bank d.d. Mostar,

poslovnica Ljubuški:

žiro-račun (BiH): 381602276649744

devizni račun (inozemstvo):

IBAN: BA393381604876650839

SWIFT: UNCRBA22

Cijena pojedinog primjerka:

3 KM; 12 KN; 3 EUR; 5 USD

ISSN: 1840-3808

Riječ urednika fra Miljenko Stojić

Dragi čitatelji!

Uistinu mi je drago da vam može podariti peti broj ovog našeg glasila. Češće nije moglo izlaziti jer smo najprije željeli prikupiti svjedočanstva još živućih svjedoka i dokumentaciju koja je u posjedu dobrih ljudi. Usput smo još mnogo toga pronašli pa Vicepostulatura danas raspolaze s dovoljno svjedočenja i dokumentata te može privoditi kraju ovo pripremno razdoblje. Znam, svi vjerujemo da su ubijeni franjevci umrli mučeničkom smrću, ali treba to potkrijepiti dokazima i pričekati da ih Crkva prihvati.

Ponovno pozivam sve one koji što-god znaju, ili imaju dokumente koji bi nam bili od pomoći, da stupe u doticaj s Vicepostulaturom. Učinimo svi zajedno da ubijeni hercegovački franjevci jednoga dana postanu blaženima i svetima, odnosno da ih Crkva proglasi mučenicima.

Po prvi put uvodimo poglavlje Istraživanja. Podrazumijeva se da ne možemo stajati iza svakoga navoda ili iza svakoga stila napisa. Isto tako napisi ne smiju prelaziti određenu granicu, ne smiju se razračunavati i moraju bitno pridonositi pronalasku istine.

Ponovno je glasilo »obojeno« iskopavanjima posmrtnih ostataka ubijenih.

Ovaj smo put na Širokom Brijegu, u Knešpolju, tražili barem jednog našeg pogubljenog brata. Uskoro ćemo to učiniti i u Ljubuškom. Imamo još dojavu o masovnoj grobnici na Biokovu i time je naša potraga za sada dovršena.

Ovo naše glasilo i nadalje će izlaziti jednom u pola godine. Nastojat ćemo biti zanimljivi i na korist čitateljstvu. Mislim da smo ga već sadržajno i grafički oblikovali. Ostalo nam je još uravnovjesiti broj čitatelja. Zbog toga sljedeći put više primjeraka šaljem samo onima koji su barem djelomično podmirili pretplatu. Ispričavamo se odmah svima onima koji su to smetnuli ili imaju neki drugi opravdan razlog. Samo nam javite i primjerci opet stižu. Ako biste željeli širiti glasilo, a ne možete to novčano podnijeti, spremni smo vam ga slati i besplatno. Važno je da se istina promiče i za to će se uvijek naći dovoljno sredstava, između ostaloga zahvaljujući i darovateljima.

Držimo se i dalje zajedno i nitko nas ne će uspjeti pobijediti. Naša ubijena braća zacijelo će nam biti zahvalna.

Mir i dobro!

IZ SADRŽAJA

Iz ljetopisa	4	Glas o znakovima	42
Povijesne okolnosti	7	Razgovor	44
Stratišta	9	Podlistak	48
Istraživanja	26	Izdavaštvo	59
Glas o mučeništvu	38	Darovatelji	59